

!! יחידות
דב לוי

סני כ"ב חשון תש"ז
Sept. 1976
154 - 141

דב לוי

השתתפות יהודים במלחמות העצמאות של אסטוניה ולאטביה*

החלצותם הפעילה של יהודי הארצות הבאלטיות בשלהי מלחמת העולם הראשונה, לעצמאות ארצותיהם, ידועה בעיקר במישור הפוליטי-ציבורי. פעילות זו, במתכונות הארצית-פנימית וכן במתכונת בינלאומית, המאבק על קבלת האוטונומיה הלאומית וצורת הפעלתה, האפילו כנראה, מבחינה היסטוריוגרפית על תופעה קצרה נוספת שאירעה אותה עת במקביל, והיא — הפעילות היהודית לעצמאות הארצות הבאלטיות במישור הצבאי. זו כנראה, אחת הסיבות החשובות שלא זו בלבד שהנושא הזה לא סוכם עד כה מבחינת העובדות ההיסטוריות אלא, כמעט ונפקד מקומו אפילו בפרסומים הרבים של הציבור היהודי בארצות אלו ובקרב יוצאי ארצות אלו.

אף כי התופעה עצמה היתה קצרה יחסית, ובמידה מסוימת, אולי היוותה גם פונקציה שולית לגבי הפעילות הפוליטית רבת העוצמה, כפי שנרמז לעיל, יש לציין את מורכבותה, מאחר ושיקפה במידה רבה את המצב הפוליטי צבאי המסובך ששרר בשלהי מלחמת העולם הראשונה בארצות הבאלטיות. הכוונה היא קודם כל לעובדת קיומן של פורמציות צבאיות שונות ומשונות בשלהי מלחמת העולם הראשונה, בגדה המזרחית של הים הבאלטי, שהופיעו בזירה זו לסרוגין, תוך לחימה והשלמה ביניהם והעיקריות בו: א) יחידות הצבא האדום הסדיר, פרטיזנים אדומים, הגווארדיה האדומה ושלוחות אחרות של רוסיה הקומוניסטית — אשר כונו בשם הכולל, "הבולשביקים" או "האדומים" ואשר פעילותם הצבאית נועדה למעשה לספח את הארצות הבאלטיות לרוסיה הקומוניסטית וכינון משטר קומוניסטי בתוכן (בעזרת תומכים מקומיים). ב) צבאות גרמניים שנוחרו בארצות הבאלטיות לאחר סיום מלחמת העולם, כגון "דיביזית-הברזל" של פון-דר-גולץ ויחידות לאנדסוואהר. ג) יחידות רוסיות של הגנרל יודניץ, שכוננו גם "הלבנים"; יחידותיו של ההטמן ברמזנט-אוולוף ועוד צבאות שונים, מהם קיקיוניים ומהם סדירים, כמו הצבאות הפולניים. הסיסמה המוצהרת של כל אלה היתה: "הלחימה בבולשביקים".

אם כי כמעט בכל אחת מן הפורמאציות הצבאיות שלעיל השתתפו יהודים באלטיים ואחרים, מכל מיני סיבות ומניעים, הרי עיקר הדגש במאמר זה, יושם על לחימתם של היהודים בתקופה זו במסגרת הצבאות הלאומיים של הארצות הבאלטיות. צבאות אלו הוקמו בחיפזון תוך כדי הדיפת הבולשביקים והגייסות האחרים שהתבססו בשטחים ניכרים של הארצות הללו, לעתים בעת ובעונה אחת. מצב זה השפיע בין השאר, גם על התייעוד הדל מתקופה זו שהיה עשוי לשפוך אור על מימדי ההשתתפות הפעילה של היהודים במלחמה על

* מאמר זה מהווה פרק מתוך עבודת מחקר מקיפה, המבוצעת ע"י המחבר, במסגרת המכון ליהדות ומננו באוניברסיטה העברית בירושלים, בסיוע הקרן ע"ש אברהם ואדיה שפיגל, מלוסי-אנג'לס שבקליפורניה.

מהותה וטיבה. אין צורך לציין כי בגלל התמורות הרבות שעברו על ארצות אלו מאז ובמיוחד בגלל מצבן הפוליטי כיום. תיעוד דל זה, במידה שלא הושמד — אינו נמצא בהישג יד מסיבות ידועות.

מאמר זה — נסיון הוא לתאר את הנושא בצורה שיטתית ולנתחו מבחינות שונות, מבוסס על מקורות מקריים ומקוטעים עם השלמה בעזרת ראיונות אישיים של כמה מתוך ותיקי הלוחמים היהודים מאותה תקופה.

לפני שנביא את תיאור תופעת הלחימה של היהודים בכל אחת מהארצות הבאלטיות, דהיינו, אסטוניה, לאטביה וליטא*). נעמוד בקצרה על הקווים האופייניים המשותפים ללוחמים היהודים בכל הארצות הללו ובסיום, נעקוב אחרי גורלו של ציבור הלוחמים היהודים לאחר תום פעילותם הצבאית, וכן נעמוד על מידת המשכיותה של פעילות זו, בין היהודים בארצות אלו והשלכותיה בשנים שלאחר מכן, עד עצם מלחמת העולם השנייה.

רקע וקווים כלליים

על אף העובדה שהמידע המועט אודות השתתפותם הפעילה הצבאית של היהודים במלחמת העצמאות בכל אחת משלוש הארצות הבאלטיות, רחוק הוא מלהיות אחיד מבחינת רמתו, היקפו וטיבו, מצטיירת מתוכו בהבלטה רבה מידת הדמיון והמשותף של התופעה הזו בכל אחת מהן.

הדבר נובע, בין השאר, מהרקע הפוליטי הדומה מאד והעובדה שבכל שלשת הארצות הללו שהיו עד מלחמת העולם השנייה בשעבוד ממושך של רוסיה הצארית, התפתחו במשך הזמן כוחות לאומיים מקומיים שהכריזו בשנת 1918 על עצמאות ארצותיהם. למרות העזרה המדינית והצבאית שקבלו הארצות הבאלטיות מאנגליה, צרפת וארצות-הברית, המשיכו להוות אובייקט להשתלטות שיטתית הן מצד רוסיה הבולשביקית, שכבשה כמעט 3/4 משטחיהן והן מצד גרמניה, שלשם קידום האינטרס שלה השתמשה במישרין או בעקיפין בשרידי גייסותיה שם.

האוכלוסיה היהודית, ובכלל זה אלה שחזרו כבר אותה עת ממקומות גירושם ההמוני ברוסיה, מנתה אז כ-250,000 איש והיוותה על כן, גורם צבאי בר משקל בהתמודדות על גורל הארצות הללו, במיוחד הודות לפיזור הגיאוגרפי, להיותה מעורה בחברה — בעיקר בעיירות — ולאור העובדה שחלק מסויים בתוכה היה בעל נסיון צבאי לאחר השירות הצבאי. השתתפותם של היהודים בפורמציות הצבאיות של הבולשביקים מצד אחד ושל הממשלות הלאומיות מצד שני, לא זו בלבד שהתקבלה בחיוב על ידי כל אחד מהצדדים, אלא שבשלבים הראשונים של מלחמות העצמאות אף „חיזרו“ אחריהם בשידולים שונים, בע"פ ובכתב, כולל גילויי דעת מיוחדים בשפה האידית. אף כי היחידות הרוסיות והגרמניות האנטי-בולשביסטיות למיניהן היו היהודים המעטים, ששירתו בשורותיהם — נסבלים. כמוכן שבסיטואציה זו התאפשרו גם מקרים בהם לוחם יהודי ממחנה אחד יילחם ויפגע ביהודי במחנה האחר.

* בגלל קוצר היריעה לא נכלל הפרק על ליטא במסגרת המאמר הזה. בדעתנו לפרסמו בחוברת הבאה. (המערכת)

השתלבות היהודים בצבאות הבולשביסטיים והלאומיים בארצות הבאל-טיות היתה לפחות בשלב הראשון, ספונטנית וספוראדית גם יחד. מספר ניכר של מקרי התגייסות מרצון חלו בעת ובעונה אחת במקומות שונים. עם זאת אין ספק שמספר הנענים לקריאת ההתנדבות היה קטן בהרבה לעומת אלה שנשמעו לצווי ההתגייסות שהופיעו זמן קצר לאחר מכן. לית מאן דפליג שבין המניעים להתנדבות ואפילו להתגייסות (שהרי המנגנון המנהלי ואמצעי הביקורת וההענשה עדיין היו רופפים ביותר) היו גם אידאולוגיים (במיוחד לגבי אלה שנכנסו לשורות הבולשביקים), אך קרוב לוודאי שהמוטיבציה לצעד זה היתה בדרך כלל אישית, ונבעה, בין השאר, משיקולים כלכליים וחברתיים; במיוחד אמורים הדברים לגבי אותם היהודים בעיירות ובכפרים שישבו בין שכניהם המקומיים ונהגו בעניין זה כמוהם. כך אנו מוצאים לוחמים יהודים ממשפחות מיוחסות בקורלנד בתוך שורות הלאנדסוואהר שהורכב משכניהם הגרמניים; בלטביה המזרחית — אנו מוצאים יהודים בין הפרטיזנים האנטי-בולשביסטיים שהורכבו משכניהם הלטגאליים. בדרום ליטא (בחבל סובאלק) — בעלי אחוזה יהודים שהיו בין המתנדבים הראשונים לצבא הליטאי ולסגל הפיקודי בחוכו, כמעט במקביל לשכניהם הליטאים.

בין הלוחמים היהודים באותה תקופה בצבאות הלאומיים, אנו מוצאים, על כן, מספר יחסי גדול של אנשי ישובים כפריים ועיירות לעומת עירוניים. בין האחרונים בלטו קבוצות של אינטליגנטים, הווה אומר, תלמידי תיכון, בכיתות הגבוהות וכן אקדמאים. מבחינה דמוגרפית ראוי לציין את הממוצע הנמוך של גיל הלוחמים היהודים (פרט לקצינים ולרופאים) שנע בין 18 ל-22, לעומת הממוצע הגבוה יותר של הלוחמים הלא-יהודים, שכן חלק ניכר מהאחרונים היו אנשי צבא הקבע לשעבר, בעיקר מן הצבא הרוסי הצארי. בין הלוחמים היהודים, ביחוד בעיירות לטגליה, אנו מוצאים תופעה של השתתפות משפחות שלימות ואפילו חלק ניכר של אותה קהילה (עיירה).

גיוון רבי-צדדי בולט בהרכב הסוציאלי התרבותי ואפילו הפוליטי בצבאות הלאומיים, אנו מוצאים בהם: בעלי אחוזות, בני עניים מרודים מעיירות זעירות; בעלי השכלה אקדמאית וכאלה שבקושי יודעים קרוא וכתוב; „פאלקיסטים“ וציונים. בציבור מגוון זה, כמעט ולא נכללו תלמידי ישיבה, וכמובן, חברים ואוהדים של המפלגות השמאליות הקיצוניות שברחוב היהודי. האחרונים בלטו במיוחד בפורמציות של הצבא האדום.

בעוד ראשיתן של מלחמות העצמאות בכל שלש הארצות הבאלטיות היתה בסוף 1918, הרי משך זמנם לא היה שווה: באסטוניה הסתיימו כבר בסוף 1919 ואילו בליטא נמשכו לסירוגין עד 1923. לגורם הזמן היתה השפעה בלתי מבוטלת, בין היתר, גם על מימדי ההשתתפות היהודית במישורים השונים של מלחמות העצמאות. כך למשל, השפיעה התמשכותה של מלחמת העצמאות בליטא על פני תקופה של קרוב ל-5 שנים גם על שיפור שיטות הגיוס הממלכתי מצד אחד, ופעולות ועידוד שיטתית מטעם המוסדות האוטונומיים של היהודים שהתבססו בינתיים — מצד שני. מובן שגם העובדה שהצבא הליטאי לחם ביותר חזיתות ויותר זמן מאשר הצבא האסטוני, למשל, השפיעה במידה ניכרת על מספרם היחסי של החיילים היהודים שהשתתפו בקרבות ממש ומכאן גם על מספר הנפגעים ביניהם.

מסיבות שונות, שבחלקן הוזכרו לעיל, לא ידוע ההיקף המספרי ל
יהודי הארצות הבאלטיות אשר השתתפו במלחמות העצמאות של ארצותיהן
על סמך נתונים חלקיים ואומדנות שונות ניתן להעריכו לכ-4,000 איש בן
המסגרות הצבאיות. פירוט הערכה זו יבוא בתיאור הנפרד לגבי כל אח
מן הארצות הבאלטיות בפרקים הבאים.

א ס ט ו נ י ה

הקרבות הגורליים במלחמת העצמאות של אסטוניה, החלו בארץ זו
בסוף 1918, עם נסיגת חילות הגרמנים משם וכניסתם של הבולשביקים. מולב
התיצבו יחידות מתנדבים לאומיות שהתארגנו אותה שעה מתוך אגודות
„ההגנה העצמאית“ האסטונית שפעלו כבר קודם לכן.

ב-28 לנובמבר 1918, ניהלו המתנדבים בהצלחה את הקרב הראשון
נגד יחידות הצבא האדום ע"י הנהר נארווה. תוך קרבות אלה, והבאים אחריהם,
הפכו כוחות המתנדבים הללו, לצבא סדיר וחזק. הצבא האסטוני הצעיר,
לא זו בלבד שהצליח בזמן קצר, יחסית — עד ה-2 לפברואר 1920 — לגרש
תוך קרבות קשים ועקשניים, את הצבא האדום מגבולות אסטוניה, אלא אף
לסייע בצורה פעילה לשכניהם הלאטבים, במאבקם נגד הבולשביקים והגרמנים,
כאחד.

יהודי אסטוניה, שמנו כ-4,500 נפש (כולל כ-500 מארצות אחרות) —
0.4% מכלל האוכלוסיה בארץ זו, היו פעילים בצורה ניכרת עוד באגודות
„ההגנה העצמאית“ האסטונית בטרם הוקם הצבא הלאומי הסדיר. במקרים
לא מעטים סירבו בהתחלה לקבל יהודים למסגרות ה„הגנה העצמית“, ובין
השאר, בגלל הסיבה, שחלק מיהודי אסטוניה היה רשום כיוצאי פלכים אחרים
ברוסיה. רק לאחר התערבות הוועד הפוליטי של היהודים בדורפאט (טארטו),
החלו לקבל יהודים⁽¹⁾ הן לשורות ההגנה העצמית והן למסגרות הגיוס לצבא
שחל לאחר מכן על אורחי ארץ.

לפי נתונים ששובדו על ידי פעילי הציבור היהודי באסטוניה⁽²⁾, בסיוע

(1) ק. יקטן, די געשיכטע פון די אידן אין עסטלאנד, דארפאט, 1927 — תרפ"ז,
(להלן: יקטן) עמ' 76. עוד במהלך מלחמת השחרור האסטונית נחלץ הוועד הפוליטי
הלאומי של יהודי אסטוניה (בדורפאט) להפצת חוזרים לכל ערי אסטוניה בשאלה
למספר התושבים היהודים שמשרתים בצבא. פעילות זו באה בתגובה על הערתו
של הגנרל האסטוני טניסון שבחזית נארווה נמצאים 4 יהודים בלבד „בה בשעה
שנמצאו שם במספר רב וביניהם מתחת לגיל הגיוס גם מתנדבים, כמו כן אורחי מדינות
אחרות, שם, עמ' 71.

(2) נ. גענש, „דער אידישער אנטייל אין באפרייאונגס-קאמף פון עסטלאנד“, יובל-
אלמאנאך פון פארבאנד פון אנטיילנעמער אין לעטלאנד באפרייונג (להלן: יובל
אלמאנאך) ריגה, 1938, עמ' 16. מקור אחר נוקב במספר 250 לוחמים כשברובם
הגדול היו מתנדבים. „20 יאר עסטישער אומאפהענגיקייט“, אידישע שטימע פאר עסטי,
24.2.1938. במפקד שקיימה הקהילה היהודית באסטוניה ב-1935, עדיין נתגלו בו
שמותיהם של 178 יהודים שהשתתפו בשעתם בפועל במלחמת העצמאות של אסטוניה,
(ביניהם 68 מתנדבים). ראה: ש. גורין, סטטיסטיקה של אוכלוסי היהודים באסטוניה,
טאלין, 1936, עמ' 116.

ה"ה חס"י אס"ס 1918-19

מיניסטריון המלחמה, השתתפו במלחמת העצמאות של אסטוניה, הן במסגרות יחידות המתנדבים והן בצבא הסדיר, למעלה מ-200 חיילים יהודים, רובם מתנדבים. בין החיילים היהודים נמצאו 25 רופאים, 10 חובשים ו-3 רוקחים, אך רובם הגדול מילא תפקידי לחימה ביחידות השונות, כמו, בטליוני התלמידים וכן גם במסגרות קרביות מובהקות. רובם ככולם היו טוראים¹⁾, מיעוטם מש"קים. בתקופת מלחמת העצמאות שרתו בצבא האסטוני שני קצינים יהודים והם²⁾: משה שאכער, כחייל רוסי השתתף עוד במלחמה נגד היפאנים. זוכה ב"צלב גיאורג"; במלחמת העולם הראשונה נפצע, בעת היותו קצין, מספר פעמים בחזית הרוסית-אוסטרית; במלחמת העצמאות האסטונית ב-1918/19 פיקד על מחלקה בבטליון האסטוני הראשון. ריכארד פרידמן, התנדב בשנת 1919 — בהיותו כבן 19 — לבטליון התלמידים בצבא האסטוני הלאומי; משם נשלח לבית ספר לקצינים וחזר בדרגת לויטנאנט; עד סוף מלחמת העצמאות האסטונית, המשיך לפקד על יחידות תותחנים. במלחמת העצמאות האסטונית נהרגו בקרבות, לפחות 5 חיילים יהודים; אחד מהם נפל ונקבר בטריטוריה הלאטבית; כמה עשרות נפצעו.

ל א ט ב י ה

מלחמת העצמאות של לאטביה נמשכה למעלה משנה, והחלה למעשה באמצע דצמבר 1918, עם פלישת כח ניכר של הצבא האדום, שכלל גם 6 גדודים של רובאים לאטביים. תוך זמן קצר השתלטו יחידות אלה (שכוננו, כאמור, בשם כללי "הבולשביקים"), בסיוע אוהדיהם המקומיים על החלק הגדול של הארץ, כולל ריגה הבירה, התקדמו מערבה לכיוון עיר הנמל ליבאו שעל שפת הים הבאלטי. אל עיר זו, אשר החזיקה מעמד בחסות הצי הבריטי, נמלטו גם הממשלה הלאומית הזמנית של לאטביה והיחידות הצבאיות הלאטביות הלאומיות שהוקמו קודם לכן. כמו כן התרכזו באיזור זה, מתנדבים לאטביים לאומיים, "דיביזית הברזל" (משרידי הארמיה ה-8 הגרמנית) בפיקוד פון-דר-גולץ, חילות הגנרל הרוסי "הלבן" יודניץ, ויחידות גרמניות מקומיות שכוננו — "לאנדסוואהר". בשלב זה פעלו כל הכוחות הללו פחות או יותר בצוותא, נגד הבולשביקים, ותוך תיאום מסוים ערכו אף התקפת-נגד; תוך

3) מתוך רשימה אישית מפורטת של 88 משתתפים יהודים במלחמת העצמאות של אסטוניה, הנמצאת בידינו, ניתן ללמוד על הרכבם הדמוגרפי, התיפקודי והדירוגי של חלק ניכר מהם, כדלקמן: רובם צעיר יחסית (20), המבוגר ביור הוא בן 50 (רופא) ואילו הצעיר ביותר הוא בן 16 (מבטליון התלמידים). בין ה-88 היו לפחות: 11 רופאים, 9 חובשים, 3 רוקחים, 2 מלחים, 4 לוחמים ביחידה פרטיזנית, 9 ביחידות פרשים, וכבת משורינת ודסאנט, 11 בבטליוני התלמידים. לפי עדות אברהם חזק, אשר שרת אז בגדוד התלמידים של העיר טאלין, היו בגדוד זה כתרסר מתנדבים יהודים (מתוך כ-200) כולם גילאי 17-18.

מתוך 88 החיילים היהודים שעליהם יש לנו, כאמור לעיל, פרטים, היו לפחות) 46 טוראים, 5 מש"קים וקצין אחד, הוא ריכרד פרידמן עליו מדובר להלן. 4) קריגס אינוואליד, צען-יאר אלמאנאך פון פאראייניקטן באלטישן יידישן קריגס אינוואלידן פארבאנד (להלן: קריגס-אינוואליד, צען יאר אלמאנאך), ריגה 1939, עמ' 75.

הדיפת הבולשביקים מזרחה, ביצעו הלאטבים גיוס כללי בארצם. כוח לאטבי-אסטוני מאוחד נכנס ביולי 1919 לריגה, אשר עליה השתלטו קודם לכן חילות פון-דר-גולץ.

הצבא הלאטבי הלאומי שמנו כבר אז, כ-38,000 איש והסתייע בפרטיזנים שפעלו בעיקר בגבול המזרחי (לטגליה), נאלץ מעתה לנהל קרבות, במקביל נגד הבולשביקים וגם נגד הצבאות הגרמניים, אשר הלחימה בבולשביקים שמשה להם עילה להתבססותם בארץ זו. כל הצבאות הללו, שכללו בין השאר, את שרידי "דיוויזיית הברזל", של פון-דר-גולץ, קורפוס המתנדבים ה-1 של הגנרל קלר ויחידות נוספות, שמנו ביחד כ-45,000 איש, אוחדו למעשה תחת פיקודו של ההטמן הרוסי-גרמני ברמונט.

על אף ההסכם, בלחץ מדינות המערב, לפיו על הגרמנים לעזוב כליל את הארצות הבלטיות, השתלטו חילות ברמונט על חלקים ניכרים של לאטביה ואף ריגה נפלה בידיהם.

בסוף אוקטובר 1919, לאחר שורה של קרבות, הצליח הצבא הלאטבי הלאומי שנעזר במשלוחי נשק ניכרים ממדינות המערב, לטהר את ארצו משרידי הצבאות הגרמניים. הבולשביקים, שעדיין החזיקו מעמד בלטגליה, נהדפו בסוף ינואר 1920, אל מעבר לגבול המזרחי, בסיוע עקיף של כוחות פולניים וליטאיים. ב-1 לפברואר 1920 כבר היתה כל הטריטוריה הלאטבית חופשית מצבאות אויב למיניהם, ובכך נסתיימה למעשה מלחמת-העצמאות הלאטבית, שארכה כ-13 חדשים.

לפי אומדנות מבוססות של ארגון לוחמי החופש היהודים בלאטביה, מ-1933, השתתפו במלחמת העצמאות הלאטבית לפחות כ-1,200 יהודים. אומדנה זו⁵ מבוססת על מספר החברים הרשומים של הארגון הזה, עדויותיהם של הללו על חבריהם לנשק שנפלו, נפטרו או עזבו עד אז את הארץ, וכמו כן על רשימות של מיניסטריון המלחמה והמטכ"ל הלאטבי. על פי החומר שריכז ארגון זה ועל פי מקורות נוספים, ניתן לקבל תמונה מסוימת גם על צדדים נוספים של מלחמה זו, כגון: כיצד הגיעו היהודים לצבא ומה היו מניעיהם לכך, מה היה חלקם בחילות וביחידות השונות, מי ומי היו יהודים אלו, אופיונם הדמוגרפי, תרבותי ופוליטי. מה היתה עוצמת השתתפותם בפעילות קרבית ופיקודית, כמה מהם נפלו בקרבות.

השתתפות היהודים במלחמת העצמאות של לאטביה

מבחינה פוליטית נוצר קשר הדוק בין לאטבים ויהודים — שניהם מיעוטים נטולי זכויות ברוסיה הצארית, אף בתחילת המאה העשרים. קשר זה התהדק במיוחד בתקופת מהפכת 1905, כשמרכז התנועה המהפכנית בריגה

(5) אומדנות פורסמו על ידי המזכיר הכללי של ארגון החיילים היהודים בלאטביה ומתבססים על רשימות של 706 חברי הארגון, 209 בלתי מאורגנים, 37 שמות נופלים ועוד כ-300 שנפטרו או עזבו את הארץ או ששמותיהם לא נודעו מסיבות שונות. ראה יצחק ווייספאפ, "דער אידישער אנטיל אין לעטלאנדס באפרייאונגס-קריג" (להלן ווייספאפ), דער באפרייער אלמאנאך, ריגה 1931, עמ' 64. והשווה: ווייספאפ, דער באפרייער, ריגה 1933, עמ' 18, והשווה גם יובל אלמאנאך עמ' 18.

היה מורכב בעיקר מנציגי הסוציאלי-דמוקרטים הלאטבים ו"הבונד" היהודי; גם בשנים שלאחר מכן כשחוגים לאטביים ויהודיים היו מתלכדים יחד לקראת הבחירות ל"דומה" הרוסית. זמן קצר לאחר הכרזת עצמאותה של לאטביה ב-18.11.1918 ע"י המועצה העממית, נתקבלה במוסד זה החלטה עקרונית בדבר הבטחת זכויותיהם החברתיות והלאומיות של המיעוטים בלאטביה העצמאית במסגרת חוקי היסוד של המדינה. לישיבה השלישית של המועצה כבר צורפו רשמית 3 נציגים יהודיים; נאומים והצהרות אהדה ליהודים מפי מנהיגים לאטביים מימין ומשמאל והבטחות לקיום אוטונומיה תרבותית פרסונלית פוזרו אז ביד רחבה⁶; אין תימה, על כן, שעוד בשלבים המוקדמים של התארגנות הצבא הלאטבי נימנו היהודים בין המתנדבים. מהם שהתנדבו לארמיה הצפונית הלאטבית שהוקמה באסטוניה⁷ ולאסקדרון הפרשים הלאטבי הראשון של חטיבה זו. בין המתנדבים לבטליון של קולפאק, נמצאו הסמלים ל. שליט ול. בלומברג⁸; שניהם השתתפו בקרבות בתפקידים מיוחדים של צוותת הקשר. ביחידת זעמעסארגי בליבאו שרת הסמל יפה; ברכבת המשורר ינת — הטוראי דרוניבוב מבטליון הסטודנטים שבליבאו, היו כמה יהודים, ואף ביחידות המתנדבים הלאטביות הלאומיות שהוקמו עוד על אדמת רוסיה (כמו גדוד אומאנטא, טרויצקי, גדוד הקלעים הסיבירי ואחרים) אנו מוצאים שמותיהם של חיילים יהודים. יהודים בודדים שרתו גם בצי ובחיל האויר⁹.

- (6) ראה: מ"מ לאזארסון, "היהודים והפרלמנטריזם הלאטבי" (1918—1934), יהדות לאטביה — ספר זכרון, תל-אביב, תשי"ג, עמ' 31—34.
- (7) ברקוביץ התנדב ב-19.52 לפלוגת ההגנה העצמית הלאטבית שהוקמה באסטוניה; לאחר מכן הועבר לגדוד הוואלמארי ה-4. במסגרת יחידה זו השתתף בקרבות. (על הצטיינותו בקרב, ראה להלן עמ' 153 והערה 20). שפונגין התנדב לצבא הלאטבי בדורפאט שבאסטוניה, הועבר לגדוד הוואלמארי ה-4 והשתתף במסגרתו בקרבות נגד חילות ברמונט והבולשביקים. בעת אחד הקרבות נגד הבולשביקים, בהשתתפו בפעולת סיור, נלקח בשבי ונכלא בפטרופאולובסק; משם הועבר עם עוד שבויים לאטביים ואסטוניים לחזית באסטוניה, שם נאלץ להילחם בשורות הצבא האדום. באחת ההודמנויות ערק לצד האסטונים ונשלח לגדוד הרזקנאי ה-9 של הצבא הלאטבי. במסגרת גדוד זה שוב לחם נגד הבולשביקים.
- (8) סמל שליט התנדב לצבא הלאטבי בפברואר 1919 והשתתף כקשר במסגרת בטליון קולפאק של הגדוד הליבאווי ה-1 בקרבות לשחרור פראונבורג, ריגה ולטגליה. רס"ל בלומברג התנדב לבטליון של קולפאק בינואר 1919. במסגרת יחידה זו השתתף בקרבות על יד שרונדען ודורבען. ביחד עם חיילים לאטביים אחרים שנמצאו בנמל הצבאי של ליבאו, הוא נתפש על ידי חיילי פעפער-מאנטויפל (השתייכו ללאנדס-וואהר), פורק מנשקו ונשלח הביתה. אך כחייל סדיר של הצבא הלאטבי חזר והתייצב לשירות על האניה "סאראטוב" שעל סיפונה מצאה מקלט הממשלה הלאטבית הזמנית. בלומברג מונה לסמל בפלוגה ה-2 הגדוד הרזקנאי ונפצע בקרבות לשחרור העיר ריגה. משהחלים מפצעיו מונה לאחראי על חיל המצב של העיירה ווינדאון ולאחר מכן כיהן בדרגת רס"ל כקומנדנט-העיירה דונדאגען. עד לשחרורו מהצבא בינואר 1921.
- (9) מאיר בלומנאו שירת בדרגת רב"ט בתפקיד של מדריך ואארולוג בחיל האויר הלאטבי, כמו כן השתתף בקרבות נגד חילות ברמונט; באותו זמן שרתו גם שלשה אחיו בצבא הלאטבי: שמעון, סמל בגדוד הדווינסקאי ה-8, נפצע בקרבות נגד חילות ברמונט על יד העיירה בולדארא; משה, התנדב לגדוד הטוקומי ה-13 ובמסגרתו נטל חלק בקרבות נגד הבולשביקים; יוסף, הצעיר ביותר, גם הוא התנדב ונלחם במסגרת גדוד זה.

ועוד 5 יהודים. גם בחיל הנדסה ושרות טכני שרתו יהודים. כן ידוע על מנצח יהודי בתזמורת צבאית באותה תקופה — י. קלאט.

בין השרותים הצבאיים, בהם היה גדול יחסית, מספר היהודים, ניתן למנות את השרות הרפואי, בו שרתו בדרגים שונים, כמה עשרות רופאים יהודים, רוקחים ואחיות רחמניות. 20 מהם ידועים לנו בשמותיהם ובדרגותיהם⁽¹⁰⁾, ברובם המכריע היו אלה בעלי מקצוע ונסיון מלפני המלחמה וגילם היה, בדרך כלל, בשנים אחדות מעל לגיל הממוצע (22) של החיילים הקרביים שהתגייסו או שהתנדבו לצבא. היו גם מקרים חריגים, כמו מאלעצקי, שהחל שרותו כמתנדב בגיל 17 (בניגוד לרצון הוריו) ועלה מדרגת טוראי לרב סמל. הוא סיים שירותו כעבור 4 וחצי שנים כחובש בכיר. לעומתו ידוע לנו על חייל ותיק מהצבא הצארי בשם ח. שטיין, שהתנדב בגיל 60 והצטיין בקרבות נגד ברמונט ועל כך הועלה לדרגת רב"ט. לוחם זה, שהיה לכל הדעות, החייל היהודי הזקן ביותר בצבא הלאטבי שרת בצבא עד אפריל 1921.

יהודים לחמו גם בשורות ה"לאנדסוואהר" הבאלטי, שמטרתו המוצהרת היתה להגן ביחד עם הלאטבים, על מולדתם המשותפת מפני השתלטות הברבריות הבולשביט רוסית". בראש יחידות אלו, אשר מבחינת הפיקוד היו כפופות לפון-דר-גולץ, עמדו אנשי האצולה הגרמנית האגרארית בקורלנד. היהודים שנלחמו במסגרת זו היו, בעיקר בני המשפחות הותיקות בקורלאנד וריגה, שהיו מושפעים מן התרבות הגרמנית, דיברו גרמנית והיו אנטי-רוסים ברגשותיהם (תחילה נגד רוסיה הצארית-האנטישמית, ואחר כך נגד רוסיה הבולשביסטית — הרודפת את היהודים הבורגנים).

צעיר יהודי מריגא שמשפחתו נפגעה קשות מהשלטון הבולשביסטי הנוקשה, ב-1919, מתאר בעדותו: "...החנות שלנו היתה פתוחה, נכנסו שני בחורים, היו להם מעילים מעור ושני אקדחים. הם היו יהודים. אבא התחיל להגיד: "מה אתם עושים?" והם צעקו לו — "בורגני!" נתנו לו סטירת לחי וזרקו אותו מהחנות... כל כך התרגזתי על זה, אבל מה יכולתי לעשות? ...

... אצלי התחילה התנגדות לכל המשטר הזה... הם ירו והרגו אנשים. זה היה טרור כזה, אי-אפשר לתאר זאת... היהודים היו רובם בורגנים והם לקחו מהם הכל... באופן מיוחד פגעו ביהודים. לקחום לעבודה שחורה... ראיתי תמונות איך הם הרגו אנשים ברחובות... ה"לאנדסוואהר" ערכו התקפה על ריגה וזרקו את כל הצבא האדום החוצה... באותו הזמן הם עשו גיוס של מתנדבים. אני הייתי בחור צעיר ולא הבנתי הרבה, איזה צבא זה, אלא, שהם נלחמו נגד הבולשביקים והלוא היה בלבי הרבה נגד הבולשביקים, ואני — התנדבתי... לא קבלו את כל אחד מן הרחוב. כל אחד היה צריך להגיד מיהו. היו לי כמה קצינים שהעידו שמכירים אותי. באתי לשם, היתה שם קומיסיה של רופאים. אני הייתי בחור בריא ולקחו אותי... יהודים לא ראיתי שם. הייתי יחידי בגדוד שלנו: הגדוד הבאלטי השלישי על שם ייאנה. התחיל שם "שיפשוף", אבל זה היה מאד רציני וחזק מאד. את הכל עשו קצינים

(10) שמות הרופאים והאחיות על דרגותיהם מובאים במאמר הנ"ל של ווייספאפ, דער באפרייער 1933, עמ' 19-20. שמות אלו מוזכרים בספר הזכרון של ה"לאנדסוואהר".

גרמניים. זה נמשך שלשה חודשים עד שהיינו מוכנים. זה היה בערך במאי—
יוני 1919. שלחו אותנו לעיר צאסיס ושם היה הקרב הראשון שלי.¹⁰
פעילותו הקרבית של הגרנדיר (הרובאי) שמעון שרשבסקי^{10*} הסתיימה
למעשה בתחילת יולי, עת נלקח מן הקרב לטיפול רפואי בבית חולים ומשם
נשלח הביתה.

עם השתלטות הצבא הלאטבי הלאומי על ריגה, גוייס אותו שרשבסקי
לצבא זה ושירת בו כחצי שנה. כמו במקרים דומים, הוענקו לו לאחר מכן
עיטורי כבוד, הן מטעם הלאנדסוואהר והן מטעם הצבא הלאטבי.

בין היחידות המיוחדות שיהודים לאטביים התנדבו לשורותיהם ונלחמו
במסגרותיהם נגד הבולשביקים, ניתן לציין גם את "הפלוגה הרוסית להגנת
האיזור הבאלטי". ביחידה זו שהחלה לפעול בפיקודו של סרן (אח"כ אל"מ)
דידורוב, קצין רוסי "לבן", בתפקיד משטרה בריגה בסוף 1918 ובמשך הזמן
גדלה לחטיבה קרבית ע"ש הנסיך ליוואן, שירתו לפחות כ-10 יהודים, ביניהם
גורבשטיין וק. יקטן. יקטן התנדב לשורותיה בהיותו כבן 16, השתתף בקרבות
נגד הבולשביקים באיזור ריגה גולדמונצן ומיטאן. לאחר מכן הועבר באניה
בריטית דרך הים הבאלטי לחזית פטרוגראד, שם השתתף במסגרת ההתקפה
הכללית של חילות גנרל יודניץ' על עיר זו באחד הקרבות נפצע, החלים
וחזר שוב לשדה הקרב. כתוצאה מפציעתו השניה נקטעו שתי רגליו והוא
שותרר בסוף 1919 מהצבא בדרגת תת-קצין. לימים היה לאחד מראשי ארגון
נכי המלחמה היהודים בריגה ואף ייצג את הארגון בוועידת לוחמי החזית היהודים
בפאריס במאי 1930¹¹).

היענות ניכרת בקרב האוכלוסיה היהודית בלאטביה להיכנס לשורות
הצבא הלאטבי, נודעה גם בזמן הגיוס, עליו הכריזה הממשלה הלאטבית.
עם פרסום פקודת הגיוס ב-2.6.19 בעיירה סמילטין, שמנתה כ-40 משפחות
יהודיות, התיצבו בו ביום 20 צעירים יהודיים ושובצו ביחידות השונות של
הבריגדה הצפון-לאטבית בפיקודו של אל"מ זייטאן. ההיענות החיובית לגיוס
נתנה אותותיה גם ביחידות אחרות. כך למשל היו בפלוגת למילואים ה-11
של הדיביזיה הקורלנדית, 70 חיילים יהודים מתוך 200 לא-יהודים.

ריכוזים גדולים יחסית של חיילים יהודים בצבא נמצאו בימי מלחמת
העצמאות, במיוחד ביחידות התלמידים, הסטודנטים והפרטיזנים. פלוגת התלמידים
הוקמה בליבאו באוקטובר 1919 בזמן שיא התקפותיו של צבא ברמונט. פרט
לשלשה מתנדבים (אחד מהם יהודי), כללה יחידה זו תלמידים מגויסים מן
הכיתות הגבוהות של בתי-הספר התיכוניים בעיר זו. מחציתם היו יהודים;
18 מהם ידועים גם בשמותיהם¹²). חלק מחיילי פלוגה זו מילאו תפקידים

^{10*} שמעון שרשבסקי, המכון ליהדות זמננו, מדור תיעוד בע"פ (להלן: מל"ז),
עמ' 4 ואילך (במקוטע).

(11) פרשת התגייסותו, פעילותו הקרבית וקורותיו במלחמה ואחרי פציעתו, כלולה
בספר זכרונותיו, שהופיע בפאריס בשפה הרוסית: ק.מ. יוקטון, איסטוריה יונאבו
בוויאנובו אינוואלידה ייברייה רוססקו ארמי, פאריזש 1938.
(12) זוייספאק, שם, עמ' 19 והשווה גם י. פיין, "די ליבוישע שילער ראטע", דער
באפרייער" 1931, עמ' 47—48; י. פינקלשטיין, "די מערקווירדיקע ראטע", דער באפרייער,
1933 ריגה, עמ' 30.

שיגרתיים של חיל מצב בעיר, בפריקת נשק מן האוניות האנגליות והצרפתיות, כמתורגמנים עם הצוות של האוניות. אחרים השתלבו בהדרגה בין שורות מגיני העיר והשתתפו בקרבות ההגנה. בליל ה-5-4 לנובמבר התנדבו למשל, 5 מאנשי פלוגה זו (ביניהם שני יהודים) לפטרול סיור בחזית.

עם הדיפת חיילות ברמונט מליבאו ומלאטביה כולה, חזרו חיילי פלוגת התלמידים להמשך אימוניהם ובתחילת 1920 הועברה כל הפלוגה מחבל המזרחי לטגליה, שם נוהלו עדיין קרבות עם הבולשביקים. בסוף מלחמת העצמאות פוזרה הפלוגה בין יחידות לאטביות שונות בחזית נגד הבולשביקים ועם גמר המלחמה, חזרו רובם להמשך לימודיהם.

בין היחידות בהן בלט מספר לא קטן של יהודים, נמנה גם בטליון הסטודנטים. ברשימה (בלתי שלימה) שבידנו, מופיעים שמותיהם המלאים של 29 חיילים וקצינים יהודים⁽¹³⁾, חלקם כמתנדבים. אחד מהם — הירש הירשהורן, שהתנדב בגיל 19 בעת התקפת ברמונט על ריגה, נפצע קשה בקרבות ומת כעבור זמן קצר.

אולם לא כל הסטודנטים היהודים שהשתתפו במלחמת העצמאות שרתו בבטליון הסטודנטים; סטודנט יהודי בריגה — בן 22 — בשם אליעזר פריידברג, קצין לשעבר בצבא הרוסי, שובץ במסגרת הגיוס ליחידת הנדסה קרבית; הוא ניספה בעת פקדו על יחידתו, במבואות ריגה באחד הקרבות הקשים נגד חילות ברמונט.

אגב, ראויות לציון כמה עובדות מפרשת התגיסותו ונפילתו של קצין זה, אשר מהן אפשר לעמוד גם על הלכי רוח ועמדות בציבור היהודי בלאטביה, לגבי שאלת ההשתתפות הפעילה במלחמת העצמאות של ארצם: „עם התנפלות חילות ברמונט והכרזת הגיוס ע"י הממשלה הזמנית הלאטבית" — ספרו בני-ביתו של הקצין, שהיה אנטי-מיליטריסט בהשקפתו — יעצו לפרידברג לברוח לחו"ל, אבל הוא לא אבה לשמוע; הוא ראה מחובתו להכנס לצבא. בקלוב „בורוכוב" של פועלי-ציון הגן פרידברג בלהט על העמדה שכל יהודי חייב להיות בחזית כדי להגן, ביחד עם הלאטבים על המולדת המשותפת ועל-ידי כך לדחות גם את ההאשמה האנטישמית שיהודים אינם רוצים להילחם בעד ארץ מולדתם". בהחלימו מפצעיו בבית חולים צבאי, שמע מפי אחד מחבריו לנשק ש„כל היהודים חובשים את ראשיהם ועושים עצמם חולים כדי לא לצאת לחזית". מלים אלה, מספרים בני משפחתו, פגעו בו כל כך עמוק עד שהתפרץ בזעם, קרע מעל ראשו את התחבושות וצעק: „רצוני לצאת לחזית מיד, אני אראה לכם למה מסוגלים יהודים⁽¹⁴⁾". ואכן חזר לעמדתו בקו הראשון וכעבור זמן קצר נפגע למוות מכדור אויב.

מידת השתתפות מיוחדת במינה במסגרות הצבא הלאטבי בתקופת מלחמת העצמאות, הוכיחו יהודי לטגליה ובמיוחד בני אותן העיירות שם, אשר נמצאו בחוף זירת הקרבות עם הבולשביקים. רובם ככולם, פעלו במסגרת החטיבה הפרטיזנית הלטגלית.

(13) שם, שם.

(14) הפרטים והציטוטים לפי: מ. ראזומני, „לייטענאנט אליעזר פריידברג" דער באפרייער 1933, עמ' 24-26.

כשהעיירה ווילאקי היתה עדיין תחת שלטון חילות הבולשביקים, חמקו ממנה מספר צעירים יהודים וחצו את החזית כדי להתנדב לשורות הפרטיזנים הלאטביים שנסתייעו בכוחות אסטוניים. אותה עת היה עדיין הצבא הלאטבי הצעיר עסוק בהדיפת חילות ברמונט במרכז הארץ ובדרומה. על ראשיתה של תנועת ההתגייסות ההמונית שהקיפה עם הזמן המוני יהודים מאוכלוסית הספר המזרחי של לאטביה, ועל מניעיה, אנו למדים מזכרונותיו של אחד מראשוני המתנדבים היהודים לתנועה הפרטיזנית באיזור העיירה שבלטגליה⁽¹⁵⁾:

„על האוכלוסיה היהודית והנוצרית של בולווי עברו ימים קשים בתקופת השלטון הבולשביסטי, ב־1919: רעב ומחסור, הלאמות ומאסרים היו מעשים שבכל יום. המצב הורע עד כדי כך שהחלו לאסור חנוונים יהודים באשמת ניהול מסחר. מחוסר ברירה עזבו הרבה יהודים ולא יהודים את בולווי והתחבאו... ביום בהיר אחד הופיע אצלנו לאטבי מקומי, שזה עתה ברח מבית-כלא בולשביסטי, ביחד עם עוד כמה עסקנים לאטבים והחלו לארגן קבוצות פרטיזניות נגד שלטון הבולשביקים ובעד הקמת לאטביה עצמאית וחופשית⁽¹⁶⁾. הצעה זו מצאה אוזן קשבת. לקבוצות הפרטיזניות החלו להגיע לאטבים ויהודים. הצטרפו בהתנדבות 13 אנשים. קבוצות הפרטיזנים, שכוננו אחר כך „הצבא הירוק“ התרכזו בשדות וביערות של האיזור משם ניהלו מלחמה פרטיזנית עם הצבא האדום הנסוג. מחמת מחסור בנשק השתמשו 2 „ירוקים“ ברובה אחד; אחרים הזדיינו במקלות ורובי־דמי — מעשי ידיהם. „הירוקים“ גרו בכפר, כשהאיכרים מספקים להם ידיעות ומזון... לאחר שיחרור בולווי החלו הקבוצות שלנו להתאחד. מריגה שלחו אלינו קבוצת לאטבים והקימו מקבוצותינו את חטיבת המתנדבים הפרטיזנים הלטגלית הראשונה. כמה מבין חיילינו הוותיקים ובעלי הנסיון מונו אז למפקדי כיתות.

„עם נסיגתם החלקית של חילות הבולשביקים מזרחה, והכרזת הגיוס הכללי בחבל לטגליה, הצטרפו יהודים רבים נוספים לחטיבה הלטגלית. לפי רשימה שמית (בלתי שלימה) שהורכבה בשנות השלושים והמונה 69 איש⁽¹⁷⁾, מסתבר שחלקם הגדול באו מן העיירות הבאות: מבולווי — 26 איש; מוילאקי — 25; מרוגאי — 7; מבאלטינובה — 5 וממקומות אחרים — 5.

בזכרונותיהם של הלוחמים היהודים בחבל לטגליה מודגשת „הידידות הגדולה ששררה בין הפרטיזנים היהודים והלאטבים“, שכן „אלה הרי לא היו אנשים שנזדמנו במקרה אלא, כאלה שגרו שנים רבות בשכנות והכירו היטב איש את רעהו“⁽¹⁸⁾.

(15) ב. קעפעל, „מיט די גרינע“ אין לאטגאלער פעלדער און וועלדער, דער כאפרייער 1933, עמ' 3.

(16) על מוטיבציה דומה להתנדבות נגד הבולשביקים ראה גם: א. גורוויטש, „דער טעלעפאן האט פאראטן“, שם, עמ' 37—38. ע' טענות שהוכחו כנכונות בעניין הקפדת יתר מצד השלטון הקומוניסטי נגד היהודים בלטביה ד. 1918/19, ראה: ב. זין, פרשיות יהדות לטביה, ספר זכרון, ת"א, תשי"ג, עמ' 210.

(17) ווייספאפ, שם, עמ' 19.

(18) ז. לאצווינסקי, „אידן אין דער לאטגאלער פארטיזאנער באוועגונג“ דער כאפרייער 1933, עמ' 22.

תופעה מיוחדת שציינה את השתלבותם של יהודי לטגליה בתנועה הפרטיזנית הלאטבית, היה האופי המשפחתי המובהק בין הלוחמים היהודים: דבר זה בא לידי ביטוי בהצטרפות כמה גברים מאותה משפחה.

על האופי העממי הרחב של תנועת ההתגייסות והסיוע מצד האוכלוסיה היהודית ללוחמים הפרטיזנים, אנו למדים מתוך זכרונותיו של אחד מתושבי העיירה בולווי: „כשהופיעו ששת הפרטיזנים הפצועים הראשונים הורגש בחסרוננו של בית חולים שדה באיזור; יהודי מקומי, קופלמאן מסר חלק מביתו לבית חולים. אחרים לקחו על עצמם את כל העבודה הארגונית בהחזקת המוסד החיוני הזה. בעיירה הוכרו מיד על מיבצע איסוף מטות, כלי-מטה, לבגים, כלים וכד' וכמו כן — על מגבית כספית עבור בית החולים. כשמספר החולים גדל והבנין הראשון נעשה צר מהכיל את כולם, הועבר בית החולים לבנין אחר. להעבודה הוכנסה כל האוכלוסיה של בולווי (או היתה עדיין יהודית ברובה). הנוער נרתם לתפקידים שונים כגון: שירותים, בידור החולים, תורנויות לילה וכו'; במיוחד התמסרה לעבודה הצעירה חוה סאנדלר (כאשר ניצח הצבא הלאטבי את ברמונט והוא הועבר לטגליה ובית החולים הפך לבית חולים צבאי סדיר, מונתה חוה סאנדלר לאחות רחמניה צבאית — ונשארה בתפקיד זה עד לאחר מלחמת השחרור באוקטובר 1920. עבור מסירותה הוכרה כלוחמת חופש-„משחררת“ — בו זכו המתנדבים במלחמת השחרור הלאטבית). האוכלוסיה היהודית האזרחית מבולווי השתתפה גם בתפקידי שמירה של מתקנים בעלי חשיבות אסטרטגית כגון: פרשות הדרכים, גשרים וכדומה. במקומות חיוניים ביותר צורף אליהם לתורנויות הלילה גם פרטיזן או פרש אסטוני”¹⁹).

לכאורה היו תנאי השירות בצבא הסדיר משוכללים יותר מאשר במסגרות הפרטיזניות. עם זאת נמצאו גם יחידות סדירות בצבא הלאטבי הצעיר, שמבחינות הציוד, האספקה ואפילו החימוש, כמעט לא נבדלו מן הפארטיזנים; „חיילינו היו מאוד חלושים ומלוכלכים מהרפש הסתווי שדבק בנו בחזית“ — מספר אחד היהודים שהשתתף בקרב לשחרור העיר מיטאוה מידי חילות ברמונט — „נוסף לכל הצרות התהלכו חיילינו ערומים ויחפים, וזאת בתקופת הסתו... או שרגליהם היו עטופות בסמרטוטים ופוצעים את רגליהם עד זוב דם מחמת פתיתי הכפור החדים. מעט הנעליים האנגליות ששלחו לנו — מידותיהן היו, למרבית האסון, קטנות ברובן... בחפירה שוכבים כמה יהודים, אחד על יד השני”²⁰...

פעילותם ורמת לחימתם של החיילים היהודים לא היתה שונה בטיבה מאלה של חבריהם לנשק הלא-יהודים והוכתבו במידה רבה מהנסיבות בהן נקלעו, כך, למשל, תיכנן החייל מ. ליכטמן, מהגדוד הליוואי ה-1, ביחד עם רס"ל לאטבי את בריחתם מהשבי הבולשביקי ברוסיה. במשך 7 יממות עשו הבורחים בדרכים, עד שהצליחו לחצות את קוי החזית ולחזור ליחידותיהם. בעבור

(19) שם. עמ' 23.

(20) א. מולער, „בילדלעך פון שלאכטפעלד“, דער באפרייער, ריגה 1931, עמ' 49.

מעשה זה הועלה ליכטמן לדרגת רב"ט והשתתף מאז תכופות בפעולות סיור בחזית נגד הבולשביקים. יוסף בינוודר, מכונאי במקצועו, שרת כחייל בגדוד הוואלמארי ה-4 והצטיין בקרבות נגד ברמונט ונגד הבולשביקים; תוך הקרבות תיקן מניה וביה מקלע פגום שנתפש כשלל והשתמש בו ברדיפה אחרי האויב הנסוג. הוא הועלה לדרגת רב"ט. החייל זלמן לויתן, מאותה יחידה שהשתתף בקרב בחזית המזרחית על יד אופוטשקא, לקח בשבי 2 חיילי הצבא האדום, יחד עם המקלע בו פעלו: בעבור מעשה זה הועלה לדרגת רב"ט. יצחק אוסיקה, חייל הפלוגה ה-3 של הגדוד ה-10, הועלה לדרגת רב"ט, לאחר שבאחד הקרבות נגד הבולשביקים נטל לידו את הפיקוד על יחידה שמפקדה ניספה. גם הוא עצמו נפצע בהמשך הקרב הזה ומת אח"כ מפצעיו. על חייל הפלוגה השניה של הגדוד הוואלמארי ה-4 — טר"ש הירש ברקוביץ, שהוזכר לעיל ועל חברו הלאטבי הוטלה משימה להפיץ בין הבולשביקים עלוני תעמולה בעלונים אלה — מספר בזכרונותיו ברקוביץ — הם נקראו לעבור לצדנו, מאחר ונגדם אינם נלחמים אנשי הגווארדיה „הלבנה“, אלא לאטבים שוחרי חירות... בשעה 11 בלילה באנו למטה הבטליון ושם קבלנו את העלונים. היה עלינו לעבור 2 ק"מ עד הנהר הכחול שעל גדתו השניה שמרו הזקיפים האדומים; חברי קיבל כידון קוזאקי, בעזרתו היטלנו את העלונים, יחד עם זאת עטפתי בעלונים אלה אבנים, התקרבתי לשפת הנהר וזרקתי אותם לעבר השני... שם התעוררה זעקה; החלו לירות מרובים ומקלעים. אחרי שסיימתי לזרוק את העלונים עוד הספקתי להטיל 2 רימונים על הזקיפים וחזרנו לעמדותינו⁽²¹⁾.

לאחר שטר"ש ברקוביץ הצטיין באחד הקרבות באספקת תחמושת (בהתנדבות) תחת אש האויב, הוצע לו (כנראה כגמול) לעבור לפלוגת-שרותים, ולעבוד שם במקצועו — כשען. ברקוביץ סירב בתוקף והושאר בתפקיד קרבי. בעבור מסירותו ופעילותו הקרבית צויין לשבח בפקודת יום והוענק לו עיטור „שלשת הכוכבים“. עיטור זה קיבל גם החייל המתנדב דוד בער מהגדוד הוואלמארי ה-4, עבור הצטיינותו בקרבות נגד חילות ברמונט והבולשביקים.

2 יהודים נוספים, שקיבלו עיטור זה היו חיילים ששרתו בפלוגה ה-3 של בטליון הסטודנטים: טר"ש פיליפ פארבמאן, שבעבור הצטיינותו בקרבות קודמים נגד חילות ברמונט הועלה בשעתו לדרגת טר"ש ואליהו ריכטר, שגם הוא השתתף קודם לכן בקרבות נגד ברמונט. בקרב לשחרור העיר מיואויא, פיקד טר"ש פארבמאן על יחידת חלוץ של הכוח הפורץ לעיר. פארבמאן וריכטר, שגם הוא השתתף בפריצה במסגרת יחידת החלוץ, זכו בעיטור „שלשת הכוכבים“ על הצטיינותם בקרב זה. אחרי סיום שרותו בבטליון הסטודנטים בצבא הלאטבי, התגייס טר"ש פארבמאן, שהיה בעל אזרחות ליטאית, לצבא הליטאי עד גמר תקופת שרות החובה⁽²²⁾.

(21) ה. בערקאוויטש, „ווי מיר האבן געקעמפט מיט פאטראנעס און... פראקלא- מאציעס“, דער באפרייער, ריגה, 1931, עמ' 46, השווה עם שם, עמ' 57.
(22) הפרטים על ריכטר ופארבמאן, דער באפרייער, ריגה, 1931, עמ' 57—58.

לשלושה חיילים יהודים הוענק העיטור הגבוה ביותר בצבא הלאטבי
לאטשפלעשיס" בדרגה 3 ואלה הם²³ :

(1) רוברט (שמעון) מאלעצקי, חייל הגדוד הליבאווי ה-1. בתעודת
העיטור שלו מובאים הפרטים הבאים: „בהיותו בפעולת סיור בעורף האויב
בכפר מאקושי, בלטגליה, פתח הוא, ביחד עם חיילים אחרים, באש חזקה
את אגפו של האויב ושיתק את המקלע שחיפה על סוללת התותחים באותו
כפר. גבורתו אילצה את האויב לברוח ולהותיר בשדה הקרב תותח אחד,
מקלע אחד וציוד צבאי רב.”

(2) יוסף האפ (האפפע) — רב"ט בפלוגה ה-2 של הגדוד הוואלמארי
ה-4. עוד קודם לכן צויין האפ לשבח בפקודת היום מס' 276 מן ה-1.10.19 של
הגדוד הזה על אומץ רוחו, כמו כן הועלה לדרגת רב"ט עבור פיקוד מוצלח
על קבוצת חיילים שאיגפה מיפקדת-שדה של האויב ולקחה בשבי את אנשי
המטה והזקיפים ששמרו עליהם. את העיטור ה„לאטשפלעשיס" קיבל רב"ט
האפ עבור הצטיינותו בקרב אחר, כפי שמתואר בתעודה מטעם מפקד יחידתו
(מפקד הפלוגה השניה) לאמור: „בהשתתפותו בסיור לילה בחזית הבולשביסטית בין
ה-25 במאי ל-26 בו בשנת 1920, וחזירתו לעורף האויב בכפר טאמאני, ניתק
הטר"ש האפ, יחד עם לוטץ, את הקשר הטלפוני והסתערו הראשונים בקריאות
„הורא" תחת אש האויב על הכפר, חיסלו את הצוות של מקלע האויב
ואילצו במקלע זה את האויב לסגת ולהותיר במקום הרבה שבויים ופצועים.”

(3) שמואל האפ, סמל בפלוגה ה-5 של הגדוד הועגעוואלדי ה-7 (אחיו
של יוסף האפ הנ"ל), החל שרותו הצבאי כטוראי-חובש. הנימוקים להענקת
העיטור מפורטים בתזכיר שהוגש ע"י מפקד פלוגתו כדלקמן: „הוא תמיד
ובכל מקום הופיע כחובש אמיץ ביותר. יחד עם מילוי תפקידו כחובש,
מילא גם חובותיו כחייל. ב-3 לנובמבר 1919, בקרב על יד בית חרושת
למלט, חילץ משדה הקרב את מפקד הפלוגה הפצוע, הסרן זווייגונה, על אף
אש עזה של רובים ומרגמות, בהמשך הקרב חילץ גם את הסרן הפצוע
בירוניק.”

מתוך כ-1,200 החיילים היהודים שהשתתפו, כמשוער, במלחמת העצמאות
של לאטביה ידועים בשמותיהם 12 קצינים קרביים²⁴.

מכלל 1200 היהודים שהשתתפו במלחמת העצמאות של לאטביה נפלו
בקרבות או מתו מפצעים בקרבות לפחות כ-40 איש²⁵.

23) הפרטים על 3 מקבלי העיטור דלקמן, לפי דער באפרייער, ריגה, 1931, עמ' 57.

24) ראה דער באפרייער, ריגה, 1931, עמ' 63.

25) שם, עמ' 60-61. על הקשיים בניהוי החללים היהודים של מלחמת העצמאות
הלאטבית, מחמת אי ציון הלאומיות בעת הקבורה. ראה שם, עמ' 62; במקום אחר
מצויינים שמות של 7 חללים שזהותם הלאומית מסופקת, שם, עמ' 58. כמה מקומות
מציינים את מספר החללים היהודים של מלחמת השחרור בלאטביה לפחות ב-40,
כגון: מ. לאוערסון, „אידן אין לעטלאנדס פרייהייטס קאמף", דער באפרייער, 1931,
עמ' 50. עוד ב-1930, נתבקשו רבני לאטביה לסייע באיתור קברים נוספים של קברי
חיילים יהודים, דער אידישער זעלנער ריגה, 1930, עמ' 17.